

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ**

**ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У
ПРЕДИСТРАЖНОМ ПОСТУПКУ И ИСТРАЗИ**

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

Проф. др Божидар Бановић

КАНДИДАТ:

Марина Лаконић

Београд, 2018. године

САДРЖАЈ:

1. УВОД	3
2. ПОЛИЦИЈА У ПРЕДИСТРАЖНОМ ПОСТУПКУ	4
2.1 Предистражни поступак и нови Законик о кривичном поступку	4
2.2 Полиција као субјект предистражног поступка.....	5
2.3 Потражне радње полиције у предистражном поступку	7
2.3.1 Прикупљање обавештења од грађана	9
2.3.2 Прикупљање обавештења од притвореника.....	10
2.3.3 Преглед превозних средстава, путника и пртљага	11
2.3.4 Ограничење кретања на одређеном простору.....	12
2.3.5 Утврђивање истоветности лица и предмета.....	13
2.3.6 Расписивање потраге за лицима и предметима	15
2.3.7 Преглед објеката и просторија државних органа, предузећа, радњи и других правних лица и увид у њихову документацију	16
2.3.8 Прибављање евиденције остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица и лоцирање места са којег се обавља комуникација.....	18
2.4 Доказне радње полиције у предистражном поступку	19
2.4.1 Опште доказне радње	20
2.4.1.1 Саслушање осумњиченог.....	21
2.4.1.2 Увиђај.....	22
2.4.1.3 Реконструкција догађаја.....	24
2.4.1.4 Вештачење	25
2.4.1.5 Прибављање исправе.....	27
2.4.1.6 Претресање стана и других просторија и лица	28
2.4.1.7 Привремено одузимање предмета.....	30
2.4.2 Посебне доказне радње	31
2.4.2.1 Тајни надзор комуникације.....	32
2.4.2.2 Тајно праћење и снимање.....	33
2.4.2.3 Симуловани послови	34
2.4.2.4 Рачунарско претраживање података	35
2.4.2.5 Прикривени иследник.....	36
2.4.2.6 Контролисана испорука.....	38
2.5 Полицијско хапшење, задржавање осумњиченог и задржавање на месту извршења кривичног дела	39
3. ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ИСТРАЗИ.....	41
4. ЗАКЉУЧАК	44
5. ЛИТЕРАТУРА.....	45

1. УВОД

Савремено друштво се суочава са бројним облицима криминалитета који захтевају благовремену и ефикасну реакцију органа задужених за њихово сузбијање, првенствено кроз међусобну сарадњу и кохезију. У тој борби у првом реду се јавља полиција која предузима прве радње по сазнању за извршено кривично дело, а која с обзиром на своју делатност, највише ужива поверење грађана кроз своју све више изражену социјално-услужну функцију. Захтев који се поставља пред полицијом у откривању кривичних дела и њихових учинилаца је веома сложен будући да у себи садржи два, истовремено противречна захтева, а то је да пронађе и лиши слободе учиниоце кривичних дела и у исто време онемогући сваку повреду људских права и слобода. У том смислу је неопходна адекватна нормативна подлога која ће регулисати правила поступања полицијских службеника у кривичном поступку, како би се онемогућила свака злоупотреба овлашћења ових субјеката и што пре остварио циљ кривичног поступка. Своју улогу полиција најпотпуније остварује у предистражном поступку, будући да кроз оперативно-тактичке, али и доказне радње, најпотпуније испољава своје капацитете у сузбијању кривичних дела и проналажењу и лишењу слободе учинилаца. Поред тога, њена улога је значајна и у истрази, у којој најтешње сарађује са јавним тужиоцем у прибављању доказа који ће му омогућити адекватну основу за оптужење. С тим у вези, у овом раду жели се указати на положај и улогу полиције у предистражном поступку и истрази, која оживотворује своју делатност поштовањем законских норми и сарадњом на свим нивоима сузбијања криминалитета, која често излази из оквира државних граница.

Новину у поступању у кривичним стварима представља напуштање судског концепта истраге и увођење тужилачке истраге која мења положај и улогу полиције у смислу примене одређених овлашћења, али и њен однос са другим субјектима гоњења учинилаца кривичних дела. Све то је учињено у функцији што ефикасније борбе против криминалитета и по угледу на многобројне европске државе и њихову позитивна искуства са овим концептом истраге.

2. ПОЛИЦИЈА У ПРЕДИСТРАЖНОМ ПОСТУПКУ

2.1 Предистражни поступак и нови Законик о кривичном поступку

Почетак друге деценије овог века обележен је извесним променама које је претрпело кривичнопроцесно законодавство Србије, и то усвајањем новог Законика о кривичном поступку 2011. године¹ (у даљем тексту ЗКП). Једна од најзначајнијих промена коју је донео нови ЗКП јесте напуштање судског концепта истраге и увођење *тужилачке* истраге, коју карактеришу два обележја: јединство некадашњег преткривичног и претходног кривичног поступка, уместо њиховог досадашњег формалног разликовања и предвиђање да полиција постане најактивнији субјект предистражног поступка, кроз другачији процесни положај (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016). Међутим, како нови концепт предвиђа далеко јачу улогу јавног тужиоца, јасно је да су тиме успостављени и нови механизми контроле полиције од стране јавног тужиоца, али и њихова међусобна сарадња као нужна претпоставка успешне борбе против криминалитета.

Посматрајући полицију као орган чија је основна улога сузбијање криминалитета кроз превенцију и репресију, може се рећи да „у нашем правном систему полиција представља државни орган, државну или јавну службу, односно орган државне управе који се стара о заштити јавног поретка, сузбијању криминалитета, личној и имовинској сигурности грађана и уопште о безбедности у друштву, извршавајући законом одређене полицијске послове у оквиру своје надлежности и овлашћења“ (Бошковић, 2015: 44). С друге стране, јавни тужилац је постао господар претходног поступка и субјекат који је одговоран за оптужење, а успешност тог задатка највише зависи од резултата у предистражном поступку и истрази.

Рад на откривању и доказивању кривичног дела почиње још у предистражном поступку, и то ради доношења одлуке јавног тужиоца о покретању и вођењу кривичног поступка. У случају постојања основа сумње да је извршено кривично дело и да је одређено лице учинилац, неопходно је проверавање верзија, ради

¹ "Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

испитивања могућих узрока кривичног дела и затим елиминисање свих узрока који не могу поткрепити основ сумње и који се не могу довести у везу са учиниоцем (Бајичић, 2014). Исти аутор указује на разлику између процесне улоге полиције и јавног тужиоца на откривању кривичних дела истичући да: „откривање кривичних дјела које обавља тужилац представља догађајно усмјерено откривање кривичних дјела, односно додатно разоткривање кривичног дјела на основу већ стеченог знања да постоји догађај који у себи носи основ сумње да је почињено кривично дјело, за разлику од полицијског откривања кривичних дјела, гдје је откривање основа сумње да је кривично дјело извршено суштинска посљедица редовне активности које нису биле усмејерене на догађај који у себи носи основ сумње да је почињено кривично дјело“ (Бајичић, 2014:26). Дакле, као нужан предуслов за предузимање радњи на откривању кривичног дела, надлежни орган мора поседовати одређена сазнања да је кривично дело извршено. Полиција као подносилац обавезне кривичне пријаве обавештва надлежног тужиоца о извршеном кривичном делу, а потом он усмерава даље активности у предузимању потребних мера и радњи. Присутна су мишљења да би у састављању кривичне пријаве требала да постоји сарадња између полиције и јавног тужиоца која „подразумева заједничку оцену свих чињеничних околности неопходних за утврђивање тачне правне квалификације кривичног дела, али и заједничку оцену прикупљених доказа“ (Бејатовић, Бановић, Радовановић, Илић, 2005:85).

Нови ЗКП/2011 је изменио процесну улогу полиције и јавног тужиоца у предистражном поступку, и то у домену проширења надлежности јавног тужиоца, тиме што он више није само привидно руководиоца предистражног поступка. Он остварује непосреднију и активнију контролу полиције, премда она и даље поседује доминантну улогу у предистражном поступку (Илић, Бановић, 2013).

2.2 Полиција као субјект предистражног поступка

Предистражни поступак представља прву фазу претходног поступка, која претходи кривичном поступку и његово започињање везује се за постојање основа

сумње да је извршено кривично дело које се гони по службеној дужности. Чланом 5, ст. 2 ЗКП-а законодавац је прописао да кривично гоњење започиње првом радњом јавног тужиоца, или овлашћених службених лица полиције, предузетом у складу са овим закоником ради провере основа сумње да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинило кривично дело или подношењем приватне тужбе. Ова одредба често је подвргавана критици, будући да из ње произилази да кривично гоњење започиње пре покретања истраге, односно кривичног поступка, с обзиром да полиција предузима радње још у предистражном поступку. Шкулић оцењује ову одредбу нелогичном, јер кривично гоњење подразумева одвијање кривичног поступка и једино се може остваривати у њему (2012).

У предистражном поступку акценат је на неформалним, тј. потражним радњама јер он претходи истрази-кривичном поступку, па због тога нема кривичнопроцесни карактер. Самим тим, основни циљ ове фазе претходног поступка јесте да омогући доношење адекватне одлуке јавног тужиоца о покретању или непокретању истраге. Његова природа указује да је најнепосредније повезан са пријављивањем кривичног дела и његовог учиниоца и то двојачко: може да претходи подношењу кривичне пријаве, што одговара њеном припремању, а може и да уследи након пријављивања кривичног дела при чему има задатак да расветли кривични догађај до потребног степена сумње за покретање кривичног поступка (Бејатовић, 2008).

Ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, полиција је дужна да предузме потребне мере да се пронађе учинилац, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупи сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка (чл 286 ст. 1). Реч је о дужностима које традиционално представљају поље рада криминалистичке полиције, а које предузима ради превенције и сузбијања свих облика криминала. Радње у предистражном поступку полиција може предузети самоиницијативно, али и по налогу јавног тужиоца. О свим радњама које предузме, полиција је дужна да одмах, а најкасније у року 24 часа обавести јавног тужиоца (чл. 286 ст. 4) и да састави записник или службену белешку (чл. 286 ст. 2). „Кратким роком за обавештавање тужиоца законодавац

посебно наглашава да је поступање полиције у предистражном поступку подложно активној руководећој улози јавног тужиоца“ (Илић, Бановић, 2013:109). У прилог претходно наведеном, закондовац је такође прописао и додатне механизме за контролу рада полиције², који треба да обезбеде његову доминантну улогу у предистражном поступку. „У кривичном поступку континенталног типа, јавни тужилац руководи радом полиције и усмерава њен рад, што представља однос субординације“ (Илић, И., 2012: 342). Међутим, полиција је оперативнији орган од јавног тужиоца, тако да је реализација активности у предистражном поступку незамислива без њеног ангажовања. На основу тога, јасно је да њено поступање мора бити у садејству са другим субјектима који потпомажу њену активност, старају се о законитости њеног поступања и усмеравају њен рад (Бејатовић и сарадници, 2005).

2.3 Потражне радње полиције у предистражном поступку

Основна карактеристика предистражног поступка јесте његов неформални карактер, па се у њему самим тим предузимају радње по правилима криминалистичке тактике, чији резултати немају доказну снагу. Изузетно, у предистражном поступку може доћи и до предуземања радњи доказивања, и то по правилу оних које су хитне и не трпе одлагање. С обзиром да је јавни тужилац руководилац овог поступка, неопходно је поменути да он полицији може наложити предузимање одређених радњи ради откривања кривичних дела и проналажења осумњичених, а полиција је дужна да поступа по његовим налозима и да га о предузетим радњама редовно обавештава (чл. 285 ст. 3). Његово друго овлашћење састоји се у томе да може од полиције преузети вршење радње коју је полиција на основу закона самостално предузела (чл. 285 ст. 4). У првом случају „обавеза

² Ако полиција или други државни орган не поступи по захтеву јавног тужиоца, јавни тужилац ће одмах обавестити старешину који руководи органом, а по потреби може обавестити надлежног министра, Владу или надлежно радно тело Народне скупштине (чл. 44 ст. 2).

Ако у року од 24 часа од када је примљено обавештење из става 2. овог члана, полиција и други државни орган не поступи по захтеву јавног тужиоца из става 1. овог члана, јавни тужилац може затражити покретање дисциплинског поступка против лица за које сматра да је одговорно за непоступање по његовом захтеву (чл. 44 ст. 3).

поступања по налогу не искључује могућност полиције да јавном тужиоцу сугерише начин поступања, који се, имајући на уму стање на терену, показује као најадекватнији“ (Илић, Бељански, Трешњев, Мајић, 2013:609), а у другом неизвесно је колико ће јавни тужилац користити ово овлашћење јер ће га полиција најчешће обавестити непосредно након предузимања потражне радње или ће се устручавати од његове примене с обзиром да је полиција далеко оперативнији орган од њега (Бошковић, 2015).

Бошковић такође указује да је неопходан интензивнији однос јавног тужиоца и полиције, како би јавни тужилац од самог почетка био укључен у рад на конкретном предмету, али и потреба да више овлада криминалистичким знањима како би боље обављао дужности које му је Законик прописао (Бошковић, 2015). Симоновић такође закључује да „недовољно или непостојање криминалистичких знања међу судијама и тужиоцима отежава комуникацију на линијама: полиција-тужилаштво-суд“ (Симоновић, 2015:57).

Најзад, следеће су потражне радње које полиција може предузети: да тражи потребна обавештења од грађана; да изврши потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага; да за неопходно потребно време, а најдуже до осам часова ограничи кретање на одређеном простору; да предузме потребне мере у вези са утврђивањем истоветности лица и предмета; да распише потрагу за лицем и предметима за којима се трага; да у присуству одговорног лица прегледа одређене објекте и просторије државних органа, предузећа, радњи и других правних лица, оствари увид у њихову документацију и да је по потреби одузме; да предузме друге потребне мере и радње (чл. 286 ст. 2). Поред наведених, а у складу са ст. 3 истог члана, полиција може прибавити евиденцију остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица и лоцирање места са којег се обавља комуникација. „Примењујући оперативно-тактичке радње полиција долази до оперативних информација, тј. до индиција као оријентационо елиминационих чињеница у вези са којима планира и проверава криминалистичке верзије“ (Симоновић, 2012:120).

2.3.1 Прикупљање обавештења од грађана

Прикупљање обавештења од грађана је оперативно-тактичка радња која се састоји у обављању информативног разговора са одређеним лицима, која могу пружити релевантне информације потребне за даљи оперативни рад полиције. „У ову категорију лица улазе сва лица која могу да пруже информације о кривичном делу и његовом учиниоцу, а то могу бити оштећени, очевици кривичног догађаја, лица којима је кривични догађај познат по чувењу (тзв. hearsay сведоци), стручна лица и др“ (Кесић, 2003:167). Примена ове радње нормирана је чланом 288. ЗКП. С обзиром на обимност поменутог члана, јасно је да је интенција законодавца била усмерена на целовито регулисање ове радње, како би се уклонили поједини недостаци из раније праксе. Тако полиција може позивати грађане ради прикупљања обавештења, а у позиву се мора назначити разлог позивања и својство у коме се грађанин позива (чл. 288, ст. 1). Назначење својства у ком се грађанин позива је неопходно, јер ако је реч о лицу за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела, може се позвати само у својству осумњиченог и у позиву мора бити поучено о праву на браниоца (чл. 289 ст.1).

Друга битна одредба прописује да прикупљање обавештења од грађана може трајати онолико колико је неопходно да се добије потребно обавештење, а најдуже четири часа, а само по пристанку лица које даје обавештења и дуже (чл. 288 ст. 3). Овом одредбом штите се грађани од задржавања у полицији у неодређеном трајању, јер „дуг боравак у полицији могао би негативно да утиче на лице које даје исказ, а могао би да представља специфичан вид притиска на даваоца изјаве“ (Илић и сарадници, 2013:617). Досадашња пракса познаје одређене проблеме који су се јављали у вези са овом радњом, а један од најчешћих били су покушаји да се материјалу прикупљеном на овај начин да доказни значај. Тако су били присутни покушаји да се радници полиције саслушају као сведоци о садржини прикупљених обавештења. С друге стране, не постоје сметње да радник полиције буде саслушан као сведок, али само у погледу чињеница које је опазио у вези са кривичним делом. Ситуације попут изненадне смрти лица које је дало обавештење, не могу бити

основ за саслушање радника полиције о садржини тих обавештења (Бејатовић и сарадници, 2005).

Следеће битно питање односи се на обавезу грађана да дају тражена обавештења. У одговору на ово питање, присутни су идентични ставови многих аутора, који дају негативан одговор на ово питање, али такође истичу и то да полиција није обавезна да упозори грађане на ово његово право, што има за последицу да грађани ретко користе ову могућност (Илић, Бановић, 2013). Међутим, законодавац је прописао да се обавештења не смеју принудно прикупљати. Лице се може принудно довести ако се није одазвало позиву, само ако је у позиву било на то упозорено, а може се поново позивати само ради прикупљања обавештења о околностима другог кривичног дела или учиниоца, док се не може поново принудно доводити ради прикупљања обавештења о истом кривичном делу (чл. 288 ст. 1 и 6). И у погледу ст. 6 постоје извесне дилеме, које се односе на потенцијалну могућност да се лице поново *позове* ради прикупљања обавештења о истом кривичном делу, па се тако даје потврдан одговор, јер самим наглашавањем да се лице не може принудно доводити, произилази да се оно може позвати, а да не може сносити последице уколико одбије давање обавештења (Бошковић, 2015).

О прикупљеним обавештењима саставља се службена белешка, сходно чл. 288 ст. 5, а на основу прикупљених обавештења полиција саставља кривичну пријаву у складу са ст. 8 истог члана. „Криминалистички значај информација прикупљених током спровођења претходних обавештења огледа се у томе што оне могу представљати индицијалне чињенице које омогућавају планирање криминалистичке делатности у циљу даљег вођења кривичног поступка“ (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016:93).

2.3.2 Прикупљање обавештења од притвореника

Реч је о такође потражној радњи која је нормирана истим чланом који регулише прикупљање обавештења од грађана (чл 288 ст. 7), али која поседује одређене специфичности. Према законском тексту, полиција може прикупљати обавештења од притвореника, ако је то потребно ради откривања других кривичних дела и

учинилаца, али само по одобрењу судије за претходни поступак, председника већа или судије појединца. Конкретно, до потврђивања оптужнице реч је о судији за претходни поступак. И нови ЗКП стоји на станивишту да овлашћење за одређивање ове радње припада искључиво суду, будући да у његову надлежност спада и одређивање притвора, а истовремено представља и гарант поштовања људских права и слобода (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016).

Обавештења се прикупљају у заводу у којем је окривљени притворен и у времену које одреди суд. Додатни гарант заштите његових права јесте присуство браниоца. Међутим, остаје питање ефикасности прикупљања обавештења искључиво у заводу где је окривљени притворен, а не у просторијама полиције. „Будући да се мера притвора углавном издржава у установама за извршење кривичних санкција и да популација других притвореника односно лица која издржавају затворску казну неблагонаклоно гледа на контакте са полицијом, притвореници не желе да дају полицији било каква обавештења“ (Бејатовић и сарадници, 2005:65).

2.3.3 Преглед превозних средстава, путника и пртљага

Преглед превозних средстава, путника и пртљага је потражна радња која се спроводи по правилима криминалистичке тактике и која може имати велики индицијални значај за даље активности полиције. ЗКП је таксативно набрајајући потражне радње предвидео могућност и овлашћење полиције да предузме те радње, али поступак њихове примене, изузев прикупљања обавештења, није посебно регулисао. Нормативну основу за предузимање ове радње налазимо у Закону о полицији³ и то у чл. 97 под називом „Заустављање и прегледање лица, предмета и саобраћајних средстава“. Овакав назив сматра се прикладнијим, јер предуслов заустављања саобраћајног средства мора бити испуњен да би се приступило прегледу (Бошковић, 2015). Оно што ову радњу чини значајном јесу искуства из праксе у којој она врло често претходи предузимању појединих доказних радњи као што су привремено одузимање предмета, претресање и др. Уколико се јави потреба за претресањем одређеног превозног средства, а расположиви подаци не

³ "Сл. гласник РС", бр. 6/2016

указују на индивидуално одређено превозно средство, онда ће се приступити прегледу превозних средстава који су у вези са расположивим подацима о правцу, времену, месту наилазка траженог возила, док су подаци о нпр. регистарском броју возила непознати (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016).

Полицијски службеник овлашћен је да заустави и изврши преглед лица, предмета и саобраћајног средства: када лице треба довести, ради проналаска предмета подобних за напад или самоповређивање, код предузимања мере трагања за лицима и предметима и ради предузимања других мера и радњи у складу са Закоником о кривичном поступку (чл. 97 ст. 1). Конструктивне особине превозних средстава чине их погодним за сакривање најразличитијих предмета. Преглед се врши визуелном опсервацијом превозних средстава тако што овлашћени полицијски службеник остварује увид у отворене и затворене просторе конкретног превозног средства. Преглед пртљага се врши такође визуелним опажањем од стране припадника полиције, при чему путник показује садржину свог пртљага, односно предмете које су код њега или његовој непосредној близини. Закон о полицији даје и могућност принудног отварања превозног средства или предмета које лице носи са собом, водећи рачуна да изазове што мање оштећење. Полицијски службеник користити различита техничка средства (огледала, детекторе), односно службеног пса (чл. 49 ст. 1 Правилника о полицијским овлашћењима).⁴ Уколико се вршењем ове радње остваре услови за предузимање доказне радње претресања, полицијски службеник може задржати лице до прибављања наредбе за претресање (чл. 97 ст. 9 ЗПС). Међутим, оваквом одредбом се доводи у питање ефикасност оваквог поступања, будући да је неопходно да се службено лице полиције прво обрати јавном тужиоцу који ће потом захтевати од судије за претходни поступак такво одобрење за претресање (Бошковић, 2015).

Најзад, преглед лица подразумева увид у садржај њихове одеће и обуће, при чему је правило да такав преглед врши лице истог пола, осим у изузетним случајевима предвиђеним у чл. 97 ст. 6 ЗПС.

⁴ "Сл. гласник РС", бр. 54/2006

2.3.4 Ограничење кретања на одређеном простору

Реч је о потражној радњи која је регулисана чл. 88-90 Закона о полицији, под називом „Привремено ограничење слободе кретања“. Спроводи се ради спречавања извршења кривичних дела или прекршаја, проналажења учинилаца кривичних дела и прекршаја, проналажења и хапшења лица за којима се трага као и проналажења трагова и предмета који могу послужити као доказ у кривичном и прекршајном поступку (чл 88 ст. 1). Примена ове радње је најчешће детерминисана и потребом спровођења других криминалистичко-тактичких радњи као што су потера, преглед одређених објеката и простора, заседа, рација и блокада саобраћајних и других површина. Такве радње изискују адекватну припрему која ће омогућити ефикасну реализацију задатака из ст. 1. „Које ће оперативно-тактичке радње и мере органи унутрашњих послова предузимати, коју ће форму, садржај, тактику, или евентуално комбинацију са другим радњама и мерама применити, намеће криминалистичка пракса, али и наука криминалистика“ (Симоновић, 2012:122).

Ограничење трајања ове радње према ЗКП-у сведено је на 8 часова, што је у корелацији са законским решењем садржаном у Закону о полицији, док је за дуже трајање ове радње потребно одобрење надлежног суда (чл. 88 ст. 4). Међутим, на простору на ком се ова радња примењује могу се затећи и поштени грађани, па је у том смислу треба изузетно примењивати (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016).

2.3.5 Утврђивање истоветности лица и предмета

Рад на откривању и расветљавању кривичног дела у себи садржи активности на проналажењу лица која су у непосредној или посредној вези са извршеним кривичним делом, као и проналазак различитих предмета који могу представљати средство извршења кривичног дела или на други начин бити повезани са њим. У том смислу, најпре је потребно утврдити истоветност конкретног лица или предмета. Симоновић методе идентификације у криминалистици дели на оне којима се може извршити идентификација ствари, односно предмета и на оне којима се врши идентификација особе (2012). Када је реч о лицима, Закон о

полицији разликује проверу и утврђивање идентитета лица. Лице чији се идентитет *проверава*, не мора бити само осумњичени, већ то могу бити сва лица која су повезана са конкретним кривичним делом као што је нпр. лице које је пријавило извршење кривичног дела и које пружа значајне информације за рад полиције или које се нашло на месту на којем је из безбедносних разлога било потребно утврдити идентитет одређеног или већег броја лица. Тако се провера идентитета лица врши увидом у личну карту или другу јавну исправу са фотографијом или електронски (чл. 76 ст. 1 ЗПС), при чему је полицијски службеник дужан да упозна лице са разлогом проверавања његовог идентитета, осим у случајевима ако је реч о кривичном делу које се гони по службеној дужности или ако би то могло угрозити циљ провере (чл. 75 ст. 3 и 4 ЗПС). Полицијски службеник би требао, сходно Правилнику о полицијским овлашћењима, да буде у приправности како би спречио напад или бекство лица чији се идентитет проверава. Међутим, у случајевима када провером није могуће утврдити идентитет лица, односно када лице не поседује прописану исправу или када се сумња у њену веродостојност, приступа се његовом *утврђивању*.

Идентитет се утврђује коришћењем података из евиденција, при чему се подразумева увид у различите службене евиденције које пружају податке о грађанима, затим применом метода и употребом средстава криминалистичке тактике и технике, медицинским и другим потребним вештачењима (чл. 77 ст. 2). Криминалистичким вештачењима односно идентификационим криминалистичким вештачењима утврђује се идентитет ствари и лица, при чему се може приступити и утврђивању групне припадности уколико није могуће утврдити идентитет лица. У оквиру трасолошких вештачења, у чију групу улазе и дактилоскопска вештачења, може се утврдити идентитет лица на основу отисака папиларних линија дланова, прстију итд. (Симоновић, 2012). Такође, ако није могуће извршити идентификацију лица јер оно не може да да податке о себи или ако је реч о непознатом лешу, полиција може објвити фотографију непознатог лица, односно леша (чл. 77 ст. 6).

Идентификација предмета предузима се када је у складу са правилима криминалистичке идентификације, неопходно утврдити својства одређеног предмета која га разликују од истоверних предмета. „Оно што је битно назначити

јесте да се утврђивањем истоветности предмета, посредно или непосредно, може идентификовати и учинилац кривичног дела“ (Бошковић, 2015:87). У циљу утврђивања истоветности предмета, Дирекција полиције може објавити фотографију, цртеж, снимак или опис предмета (чл. 78 ст. 2).

2.3.6 Расписивање потраге за лицима и предметима

Расписивање потраге за лицима и предметима представља једну од најзначајнијих делатности полиције, али и један вид помоћи полиције кривичном суду. Тако схваћено, одговара одређењу тзв. потражне делатности у *ужем смислу*, које заступа Водинелић, а која обухвата „само оне оперативно-криминалистичке мере органа унутрашњих послова које су непосредно усмерене на проналажење и хватање учинилаца кривичних дела, утврђивање адреса одређених лица, утврђивање идентитета непознатих лица или пронађених лешева, проналажења одређених предмета и прикупљање података о лицима и стварима“ (Милошевић, 2005:245). ЗКП је прописао ову потражну радњу такође у чл. 286 ст. 2, док су поступци за издавање потернице и објаве регулисани главом XXVII (чл. 596-601). Трагање се према Закону о полицији расписује потерницом, полицијском потрагом и објавом.

-Законски, *полицијска потрага* се расписује: 1) за лицем за које постоје основи сумње да је извршило кривично дело које за се гони по службеној дужности, 2) за лицем за којим је прекршајни суд издао општу наредбу за довођење, 3) за предметима кривичног дела или прекршаја и за предметима за којима је Полиција дужна да трага у складу са посебним прописима, 4) за лицем које може дати потребна обавештења о кривичном делу или прекршају, учиниоцу или предметима кривичног дела или прекршаја (чл. 59 ст. 4 ЗПС).

-*Потерница* је потражни акт који расписује полиција ради проналаска одређених лица, када тај циљ није могуће реализовати њеним редовним активностима. У том смислу, полиција може само расписати потерницу и ангажовати се на проналажењу лица, док је издавање потернице у искључивој надлежности суда, који је може издати уколико је потребно пронаћи окривљеног против кога је покренут кривични

поступак и који се налази у бекству, а постоји наредба за његово довођење или решење о одређивању притвора (чл. 598 ст. 1 и 2 ЗКП). Такође, издавање потернице наредиће се у случају бекства окривљеног из завода у којем издржава кривичу санкцију која се састоји у лишењу слободe, а наредбу доноси управник завода (чл. 598 ст. 3). „Логичким тумачењем наведених законских одредби може се закључити да је издавање потернице од стране суда факултативно, док је управник завода у обавези да донесе наредбу о издавању потернице чим се испуне напред наведени услови“ (Бошковић, 2015:88). Полиција надлежна по месту суда односно завода из којег је побегао окривљени ће по достављању наредбе о издавању потернице, расписати потерницу, при чему се могу користити средства јавног информисања ради обавештавања јавности о потерници.

-*Објава* је потражни који расписује за несталим лицима, за предметима који су пронађени или нестали, ради утврђивања идентитета лица које није у стању да пружи податке о себи, односно ради утврђивања идентитета пронађеног непознатог леша, и у другим случајевима предвиђеним законом (чл. 59 ст. 5 ЗПС). Орган поступка ће у наведеним случајевима донети наредбу о издавању објаве, а с тим у вези прихваћено је становиште да и полиција може донети наредбу о издавању објаве с обзиром да је орган поступка јавни тужилац, суд или други државни орган пред којим се води поступак, у складу са чл 2. ст. 1 т. 15 ЗКП-а. (Милошевић. Кесић, Бошковић, 2016). Такође, полиција може објављивати фотографије лешева и несталих лица, ако постоје основи сумње да је до смрти, односно нестанка тих лица дошло услед кривичног дела (чл. 599. ст. 2). Најзад, министарство надлежно за унутрашње послове може расписати потерницу или објаву и на захтев иностраног органа.

2.3.7 Преглед објеката и просторија државних органа, предузећа, радњи и других правних лица и увид у њихову документацију

Преглед објеката и просторија државних органа, предузећа, радњи и других правних лица је оперативно-тактичка радња која се спроводи „када постоје основи сумње да се у објектима неког државног органа или привредног субјекта спрема или је извршено кривично дело или се могу пронаћи предмети и трагови кривичног

дела, оруђе и оружје намењено за извршење кривичних дела (нпр. експлозив за вршење терористичких аката), или је сакривен учинилац“ (Симоновић, 2012: 133). И ова радња је регулисана чл. 286. ст. 2 ЗКП, али детаљнији услови за њену примену нису прописани. Према Закону о полицији, овлашћена службена лица полиције могу извршити преглед објеката, средстава, простора и документације ради спречавања извршења кривичног дела, хапшења учиниоца или поступања по дојави о присутности експлозивне направе или отклањања друге опасности (чл. 95). Следеће су специфичности којима се одликује поменута радња: прво, преглед објеката и просторија правних лица полиција ће предузети у присуству одговорног лица, односно физичког лица коме је правно и физички поверен одређени круг послова и лица које је овлашћено или се може сматрати овлашћеним да поступа у име правног лица (чл. 5 Закона о одговорности правних лица за кривична дела⁵); друго, преглед подразумева визуелно опажање објеката и просторија, без њиховог претуррања; треће, приликом спровођења ове радње могу се испунити услови за вршење доказне радње претресања и привременог одузимања предмета. Међутим, применом ове радње неопходно је водити рачуна да се не повреде права и ауторитет правних лица, будући да је ова радња доста осетљива с аспекта њихове самосталности (Бошковић, 2015).

Овлашћена службена лица полиције могу остварити увид у документацију државних органа и правних лица, уколико постоје основи сумње да се у поменутој документацији могу пронаћи докази о извршењу кривичног дела, али која може и указати на учиниоца. Преглед подразумева увид у уговоре, пословне књиге, фактуре, документацију која треба да одговара стању робе у магацинима, а све то са циљем утврђивања да ли се у одређеној организацији врше кривична дела, односно да ли је документација која се прегледа предмет кривичног дела. (Симоновић, 2012). Предузимањем ове радње такође се могу остварити услови за предузимање радњи доказивања претресања и привременог одузимања предмета, при чему се могу обезбедити докази који ће се користити у кривичном поступку.

⁵ "Сл. гласник РС", бр. 97/2008

2.3.8 Прибављање евиденције остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица и лоцирање места са којег се обавља комуникација

Реч је о још једној потражној радњи, која је прописана чл. 286 ст. 3 ЗКП, али која се од претходно наведених разликује по томе што је полиција не може предузети самоиницијативно, већ искључиво по налогу судије за претходни поступак, донетом по предлогу јавног тужиоца, коме је претходно полиција поднела предлог са којим се сагласио. У домаћој литератури која се бави овом проблематиком, указује се на постојање разлика између ове потражне радње и тајног надзора комуникације. Суштинске разлике огледају се у следећем: прво, прибављање евиденције остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица и лоцирање места са којег се обавља комуникација је потражна радња, док је тајни надзор комуникације посебна доказна радња; друго, круг кривичних дела за која се могу одредити ове радње није исти. Наиме, вршење надзора комуникације путем телефонских листинга може се предузети за сва кривична дела, док се тајни надзор комуникације као посебна доказна радња може одредити само за поједине категорије кривичних дела (Бошковић, 2015); треће, услови за примену поменуте потражне радње су регулисани Законом о електронским комуникацијама⁶, док је радња тајног надзора комуникације регулисана одредбама ЗКП-а и четврто „код тајног надзора комуникације надзире се и снима садржина разговора коју одређена особа обавља телефоном или другим техничким средствима, односно врши се надзор електронске или друге адресе осумњиченог, те заплена писама и других пошиљки. За разлику од ове посебне доказне мере, активности полиције предвиђене у ставу 3 овог члана [чл. 286. ЗКП] огледају се у прибављању података од телефонских оператера о бројевима телефона који су у одређеном периоду остваривали комуникацију, као и локацији базних станица које су у конкретном случају биле укључене“ (Илић и сарадници, 2013:612).

У Закону о електронским комуникацијама предвиђена је обавеза оператора да задржи податке о електронским комуникацијама на основу одлуке суда и на одређено време, ако је то неопходно за вођење кривичног поступка или заштите

⁶ "Сл. гласник РС", бр. 44/2010, 60/2013-одлука УС, и 62/2014

безбедности Републике Србије и на начин тако да им се без одлагања може приступити (чл. 128). Обавеза оператора о задржавању података односи се на податке потребне за: праћење и утврђивање извора комуникације, утврђивања одредишта комуникације, утврђивање почетка, трајања и завршетка комуникације, утврђивање врсте комуникације, идентификацију терминалне опреме корисника и утврђивање локације мобилне терминалне опреме корисника (чл. 129 ст. 1).

С обзиром да је реч о потражној радњи, она нема доказни значај, али зато несумњиво има оперативни значај у погледу планирања даљих активности полиције.

2.4 Доказне радње полиције у предистражном поступку

Разматрајући потражне радње полиције у предистражном поступку и узимајући у обзир његов неформални карактер, јасно је да се акценат ставља управо на наведене потражне радње. Међутим, сам начин њиховог предузимања неретко доводи до испуњења услова за предузимање доказних радњи, што је законодавац и предвидео у чл. 287. ЗКП. Императив је да се ове радње морају предузимати у складу са Закоником, како би резултати предузимања, односно прикупљени докази били процесно валидни. Доказне радње су „функционално усмерене на доказе и то у следећим процесним али и фактичким облицима: 1) радње којима се докази **прикупљају**, 2) радње којима се већ прикупљени докази **обезбеђују**, 3) радње којима се докази **изводе** и 4) радње којима се већ прикупљени докази **проверавају**“ (Алексић, Шкулић, 2011:35).

Законодавац је поверио полицији могућност да предузима бројне доказне радње, с тим што је неопходно да полиција без одлагања обавести јавног тужиоца о предузетој доказној радњи „због тога што од тог тренутка тече рок од 30 дана у којем јавни тужилац може донети наредбу о спровођењу истраге“ (Илић и сарадници, 2013: 611).

2.4.1 Опште доказне радње

Поменуте доказне радње које полиција може предузети у предистражном поступку су: саслушање осумњиченог, предузимање увиђаја, одређивање вештачења, одређивање реконструкције догађаја, прибављање исправе, претресање стана и других просторија и лица, привремено одузимање предмета.

2.4.1.1 Саслушање осумњиченог

Саслушање осумњиченог од стране полиције је доказна радња предвиђена ЗКП-ом, а која пре свега представља могућност која зависи од воље јавног тужиоца да се полиција појави као орган који ће обавити саслушање. Такво решење у функцији је оживотворења доминантне улоге јавног тужиоца у предистражном поступку. Да би исказ осумњиченог могао бити коришћен као доказ у кривичном поступку, законодавац је прописао одређене услове које морају бити испуњени. Саслушање осумњиченог спроводи се по правилима за саслушање окривљеног па је „с обзиром на то да појам окривљени има генусни карактер, тј. представља израз који служи као општи назив за осумњиченог, окривљеног, оптуженог и осуђеног, разумљиво да до примене одредаба о саслушању окривљеног може доћи у различитим процесним ситуацијама“ (Илић и сарадници, 2016:255). Полиција може прикупљати обавештења од лица у својству осумњиченог само ако је у позиву било назначено да се грађанин позива у својству осумњиченог и ако је дата поука о праву на браниоца, сходно чл. 289 ст. 1 ЗКП. Присуство браниоца има двоструку улогу: прво, представља услов да се исказ осумњиченог уопште може користити као доказ, а с друге стране, онемогућава примену недозвољеног притиска на осумњичено лице. Полиција такође, у оквиру прикупљања обавештења од грађана, може оценити да се позвани грађанин може сматрати осумњиченим, па је дужна да га поучи о правима о саслушању окривљеног и праву на браниоца (чл. 286 ст. 2). Дакле, може се радити о *примарно осумњиченом лицу* које је позвано у својству осумњиченог и *накнадно осумњиченом лицу*, када се у току прикупљања обавештења почело сматрати осумњиченим (Кесић, 2003).

Обавеза је полиције да обавести јавног тужиоца о наведеном поступању, при чему он може обавити саслушање, присуствовати саслушању или поверити саслушање полицији, под условом да осумњичени пристане да да исказ, што представља још један услов да његов исказ постане процесно валидан.

Приликом саслушања осумњиченог, могу се разликовати 3 ситуације: осумњичени жели да да потпун и истинит исказ у вези са кривичним делом; осумњичени не жели да било шта исказује, а уколико нешто каже то је далеко од истине; осумњичени невољно казује истину (Милић, 2004). У првом случају, битну улогу има психолошки аспект, с обзиром да услед психичке нестабилности и гриже савести осумњичени признаје извршење кривичног дела, будући да они снажно делују на њега јер је давање исказа временски близу извршењу кривичног дела (Симоновић, 2012). У другом случају, осумњичени у складу са чл. 68 ст. 1 т. 2 има право да ништа не изјави, ускрати одговор на поједино питање, слободно изнесе своју одбрану, призна или не призна кривицу. Невољно казивање истине најчешће ће зависити од поступања овлашћених службених лица полиције, која уколико у довољној мери поседују знања из области кривичног процесног права, могу осумњиченом предочити извесне погодности у случају његовог признања (Бошковић, 2015).

Нови ЗКП увео је извесне новине у спровођењу ове доказне радње. Према ЗКП-у из 2001. године, полиција је била примарни субјект у спровођењу саслушања, док је јавни тужилац само *могао* да присуствује саслушању, уколико жели. ЗКП из 2006. године је такође предвиђао могућност да се исказ осумњиченог након саслушања које је обавила полиција користи као доказ у кривичном поступку, али само уколико је снимљен аудио и видео, чиме се уводи додатна заштита (Шкулић, 2012).

Осумњичени се сходно чл. 86 ЗКП саслушава усмено, уз могућност коришћења својих белешки и омогућава му се да у неометаном излагању изјасни о свим околностима које га терете и да изнесе све чињенице које му служе за одбрану. Саслушаће се уз пуно поштовање његове личности, док постављена питања морају бити јасна и разумљива, а постављање капциозних и сугестивних питања је забрањено. Такође, забрањена је и кажњива свака примена мучења, нечовечног и

понижавајућег поступања, силе, претње, принуде, обмане, медицинских захвата и дрзгих средстава којима се утиче на слободу воље или изнуђује признање или каква друга изјава или радња осумњиченог. „Иако се употребом недозвољених метода често може открити истина, ниједна држава која претендује да буде савремена, демократска и правна не сме се руководити макијавелистичком максимом "циљ оправдава средства" и да до истине долази на начин који је у супротности са правним и етичким стандардима савременог друштва“ (Милић, 2004:116).

2.4.1.2 Увиђај

Законски, увиђај је доказна радња која се предузима када је за утврђивање или разјашњење неке чињенице у поступку потребно непосредно опажање органа поступка (чл 133 ст. 1). Уз овакво одређење, треба напоменути да увиђај „представља и осмишљен систем криминалистичких радњи, које предузимају чланови увиђајне екипе ради остварења циља увиђаја“ (Жарковић, Бјеловук, Кесић, 2012:62). Самим тим, форму и услове предузимања увиђаја предвиђа ЗКП, а садржину разрађује криминалистика (Симоновић, 2012). Најзад, закључује се да „увиђај има дуалистички – кривичнопроцесни и криминалистички карактер, па се тако и циљ увиђаја може изразити на два начина: 1. на бази његове кривичнопроцесне форме, те 2. на основу криминалистичке садржине увиђаја“ (Алексић, Шкулић, 2011:39).

Увиђај врши орган поступка, а у предистражном поступку то могу бити и јавни тужилац и полиција. Полиција више није ограничена да врши увиђај само у погледу одређених кривичних дела (као што је прописивао ЗКП//2001), с аспекта забрањене казне затвора (до 10 година), па тако сада може вршити увиђај за сва кривична дела. За разлику од предистражног поступка, у истрази примарну улогу има јавни тужилац јер је он води, па је првенствено он надлежан за вршење увиђаја, али чињеница је да ће у већини случајева поверити вршење увиђаја полицији јер је она стручнија, компетентнија и опремљенија (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016). Опажање, иако то није наглашено у законској дефиници, а у складу са

општеприхваћеним теоријским ставовима, представља чулно опажање, при чему су укључена сва чула. Међутим, по питању *непосредности* опажања јављају се одређена оспоравања која истичу да увиђајни орган не може непосредно опазити латентне микротрагове, као и то да прихвата непосредно опажање другог органа, нпр. криминалистичког техничара или вештака, па је самим тим реч о посредном опажању. Симоновић у том смислу оповргава претходна схватања наводећи да у првом случају увиђајни орган употребом криминалистичко-техничких средстава као што су лупе, микроскопи и др., невидљиве трагове чини видљивим и тако их непосредно опажа, док у другом случају истиче да се неправедно деградира улога увиђајног органа, будући да он потписује и одговара за откривене чињенице, док специјалиста који је до откривених чињеница дошао нема јасно дефинисану одговорност (Симоновић, 2012).

Предмет увиђаја може бити лице - окривљени или друго лице, ствар – покретна и непокретна и место – место кривичног дела или друго место на којем се налазе предмети и трагови кривичног дела. Када је у питању лице, увиђај над окривљеним или другим лицем се може предузети без њиховог пристанка ако је неопходно утврдити чињенице важне за поступак, односно ако се мора утврдити да ли се на њиховом телу налази последица или траг кривичног дела (чл. 134). Уколико се испуне потребни услови из чл 141, од поменутих лица могуће је узети узорке биолошког порекла и узорке за форензичко-генетичку анализу. Када су у питању ствари, свако је дужан да органу поступка омогући приступ стварима и пружи потребна обавештења, при чему се покретне ствари могу привремено одузети, док се ради уласка у зграде, станове и друге просторије ради вршења увиђаја може извршити претресање (чл. 135 ст. 2 и 3). Увиђај места се предузима на месту кривичног дела или на другом месту на којем се налазе предмети или трагови кривичног дела (чл. 136 ст. 1). Дакле, место увиђаја ја шири појам од места извршења кривичног дела (Жарковић, Бјеловук, Кесић, 2011).

Приликом предузимања увиђаја, орган поступка ће затражити помоћ стручног лица форензичке, саобраћајне, медицинске или друге струке, а може се позвати и вештак. Стручно лице ће предузети проналажење, обезбеђивање и описивање трагова, извршити потребна мерења и снимања, сачинити скице, узети потребне

узорке ради анализе или прикупити друге податке (чл. 133 ст. 3), док ће се у другом случају извршити ситуационо вештачење које представља „врсту криминалистичке експертизе, чија је основна одлика да се врши на самом месту догађаја, по правилу у оквиру динамичке фазе увиђаја, што значи да има карактер хитне мере, при чему се вештачењу подвргава целокупност затечене ситуације на месту догађаја, а не само поједини изоловани стварни докази (трагови и предмети)“ (Алексић, Шкулић, 2011:126).

О извршеном увиђају сачињава се записник у складу са одредбама ЗКП.

2.4.1.3 Реконструкција догађаја

Према ЗКП-у, реконструкција је доказна радња која се предузима када је ради проверавања изведених доказа или утврђивања чињеница које су од значаја за разјашњење предмета доказивања потребно поновити радње или ситуације у условима под којима се према изведеним доказима догађај одиграо. Ако су у исказима појединих сведока и окривљених радње или ситуације различито приказане, реконструкција догађаја ће се, по правилу, извршити са сваким од њих, а могу се извести и поједини докази (чл. 137 ст. 1 и 3). Ранијим ЗКП-ом из 2001. године, ова доказна радња је била регулисана у оквиру одредаба о увиђају (чл. 111), што у новом ЗКП/2011 није случај, те она представља посебну доказну радњу.⁷ Законик даје општа упутства која даље разрађује криминалистика и то кроз дефинисање одређених захтева, који се односе на: *просторно-амбијенталне услове, временско-метеоролошке услове* и *остале тактичко-техничке услове* (Алексић, Шкулић, 2011). Реконструкцијом се не обнавља кривични догађај у целини, јер кривични догађај у себи садржи мноштво субјективних и објективних елемената које није могуће обновити у вештачким условима, па се у вештачки створеним условима обнављају само поједини елементи кривичног догађаја, нпр.

⁷ О правној природи реконструкције више у: Жарковић, М., Бјеловук, И., Кесић, Т. (2012). *Криминалистичко поступање на месту догађаја и кредибилитет научних доказа*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија., стр. 68-72

радња извршења, могућност уласка кроз одређени отвор, могућност да се нешто опази итд. (Симоновић, 2012).

Реконструкцију одређује орган поступка, а то би значило да су у питању јавни тужилац, полиција или суд, у складу са чл. 2 ст. 1 т. 15 ЗКП.

Ранијим ЗКП/2001 било је предвиђено да се приликом вршења реконструкције (и увиђаја) може ангажовати стручно лице различитих струка, што новим ЗКП-ом није посебно наглашено, али се у литератури таква могућност не оспорава. Тако полиција приликом вршења реконструкције може пружити различите видове помоћи, од обезбеђења места вршења реконструкције, ограничења кретања на одређеном простору, утврђивања истоветности оштећеног и др. лица па до пружања чисто техничке помоћи као што је употреба хеликоптера, рефлектора итд. (Милошевић, 2005).

Реконструкција се не сме обавити на начин којим се вређа јавни ред и морал или се доводи у опасност живот и здравље људи (чл 137 ст. 2).

2.4.1.4 Вештачење

Вештачење је доказна радња коју одређује орган поступка када је за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку потребно стручно знање (чл. 113 ст. 1). Орган поступка, као што је познато, може бити јавни тужилац, полиција и суд, па ће у предистражном поступку то бити јавни тужилац или полиција, будући да су они кључни субјекти у овој фази. Вештачења у предистражном поступку, с једне стране, у функцији су остварења услова за покретање кривичног поступка јер се предузимају ради установљавања чињеница којима се могу потврдити основи сумње да је учињено кривично дело и да је одређено лице учинилац, што овим вештачењима даје оперативни карактер, док се с друге стране, њиховим обављањем спречава уништење доказних информација које се не би могле сачувати до отпочињања кривичног поступка због свог кратког века, што им даје и процесни значај (Симоновић, 2012).

Вештачење се одређује наредбом (чл. 118 ст. 1) која садржи: 1) назив органа који одређује вештачење, а у предистражном поступку то су јавни тужилац и полиција

(полиција не може одредити преглед и обдукцију леша и есхумацију); 2) име и презиме лица које је одређено за вештака, односно назив стручне установе или државног органа коме је поверено вештачење. Када је реч о полицији као органу који одређује вештачење, највећи број вештачења полиција поверава Националном криминалистичко-техничком центру (Бошковић, 2015). НКТЦ⁸ је део Управе криминалистичке полиције, Дирекције полиције; 3) означавање предмета вештачења. У предмет вештачења улазе уско стручна питања (нпр. утврђивање узрока смрти), али никад правна питања (Симоновић, 2012) ; 4) питања на која треба одговорити. Од вештака треба тражити и очекивати одговоре само на питања из области за коју је стручан и на која се сходно реалним могућностима науке и вештине може одговорити (Алексић, Шкулић, 2011); 5) обавезу да изузете и обезбеђене узорке, трагове и сумњиве материје преда органу поступка; 6) рок за подношење налаза и мишљења (који се може продужити), а уколико прекорачи рок вештак се може и новчано казнити; 7) обавезу да налаз и мишљење достави у довољном броју примерака за суд и странке. „Налаз мора бити исцрпан и јасан, мишљење мора да буде јасно изражено и поткрепљено доказима. Стручни изрази треба да буду преведени и протумачени“ (Водинелић, 1996:273); 8) упозорење да чињенице које је сазнао приликом вештачења представљају тајну; 9) упозорење на последице давања лажног налаза и мишљења. Вештак полаже заклетву у којој се обавезује да ће савесно, непристрасно и потпуно дати свој налаз и мишљење.

Вештачење се, с обзиром на сложеност може поверити једном вештаку, више вештака или стручној установи или државном органу, који могу бити и страни.

⁸ У њему се издвајају следећи одсеци и одељења: Одсек за судско-медицинска и биолошка вештачења, Одељење за вештачења, Одељење за ДНК анализу и вођење базе ДНК профила, Одсек КТЦ-а у Нишу, Одсек КТЦ-а у Новом Саду, Група за фото и видео технику, Послови контроле квалитета, обуке и унапређења и координација рада крим. технике, Послови вршења увиђаја (http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/nktc.h?OpenPage).

Оно што је интересантно јесте податак да НКТЦ као правно лице није уписан на списак судских вештака Министарства правде, па право да се у својству сведока вештака појављују пред судом имају само запослени чија се имена налазе на списку сталних судских вештака. Ипак, многе судије као релевантне доказе узимају налазе и мишљења стручњака ове установе којих на том списку-нема (<http://www.politika.rs/scc/clanak/370850/Kriminalisticki-centar-bez-dozvole-za-vestacenja>).

2.4.1.5 Прибављање исправе

Исправа је сваки предмет или рачунарски податак који је подобан или одређен да служи као доказ чињенице која се утврђује у поступку (чл. 2, ст.1 т. 26 ЗКП). Законодавац је ову доказну радњу регулисао чл. 138 који се односи на *доказивање исправом* и чл. 139 који се односи на *прибављање исправе*.

Када је у питању доказивање исправом, оно се врши читањем, гледањем, слушањем или увидом у садржај исправе на други начин. Најприсутнија је подела исправа у литератури на јавне и нејавне (приватне), па је у првом случају реч о исправи коју је у прописаном облику издао државни орган у границама своје надлежности, као и исправа коју је у таквом облику издало лице у вршењу јавног овлашћења које му је поверено законом, при чему је дозвољено доказивати да садржај исправе није веродостојан или да исправа није прописно састављена (чл. 138 ст. 2 и 3). „Приватне исправе су састављене од приватних лица, без учешћа јавног органа који би их оверио“ (Бејатовић, 2016:337), а њихова веродостојност утврђује се извођењем других доказа и оцењује се по слободном судијском уверењу (чл 138 ст. 4).

Исправу прибавља орган поступка *ex officio* или на предлог странака, па тако „полиција као орган поступка може по службеној дужности прибавити одређене, пре свега јавне исправе, које могу представљати доказ о истинитости неке правно релевантне чињенице, на основу чега јавни тужилац може одлучити да покрене кривични поступак“ (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016:138). ЗКП такође предвиђа ситуацију да лице или државни орган одбије предају исправе, па ће се у том случају поступити у складу са одредбама чл. 147 - привремено одузимање предмета (чл. 139 ст. 2). Међутим „иако ст. 2 упућује само на примену члана 147, приликом прибављања исправе би требало водити рачуна и о јемствима која садржи члан 149, тј о ослобођењу дужности од предаје предмета“ (Илић и сарадници, 2013:348).

Орган поступка ће у записник унети садржај исправе и направити њену копију, а у случају потребе оригинал ће вратити подносиоцу (чл. 139 ст. 3).

2.4.1.6 Претресање стана и других просторија и лица

Претресање стана и других просторија или лица је радња доказивања која се предузима ако је вероватно да ће се њеним предузимањем пронаћи окривљени, трагови кривичног дела или предмети важни за поступак (чл. 152 ст. 1). Ова радња је врло деликатна с аспекта права на неповредивост стана, које је зајамчено не само Уставом, већ и Европском конвенцијом за заштиту људских права и слобода. Због тога је, приликом предузимања ове радње, неопходно поштовати процесне одредбе које регулишу правила поступања надлежних државних органа. У предистражном поступку то могу бити јавни тужилац и полиција, али свакако да ће у већини случајева то бити полиција, с обзиром да је она далеко оперативнија од тужиоца.

У начелу, претресање се може извршити по наредби суда и без наредбе, када то захтевају разлози хитности, али ће се по завршетку поднети извештај судији за претходни поступак који ће оценити да ли су били испуњени услови за претресање.

1. Претресање на основу наредбе

Наредбу о претресању доноси суд, на образложени захтев јавног тужиоца, а претресање ће се предузети најкасније у року од 8 дана од издавања наредбе. После истека рока претресање се не може предузети, а наредба ће се вратити суду (чл. 155 ст. 1 и 3). Основне претпоставке за претресање (чл. 156) које морају бити испуњене састоје се у следећем: држаоцу стана или других просторија или лицу над којим треба извршити претресање предаће се наредба о претресању; овлашћено службено лице (полиције) ће позвати држаоца стана или других просторија да добровољно изда лице односно предмете који се траже; поучиће га о праву на браниоца који ће присуствовати претресању (а који ће се сачекати најдуже 3 сата); држалац стана или других просторија позваће се да присуствује претресању, а ако је одсутан у његово име позваће се друго пунолетно лице (посебни услови су предвиђени код претресања војних објеката и адвокатске канцеларије или стана у којем живи адвокат); обезбедиће се присуство два пунолетна грађанина као сведока који ако је реч о претресању лица морају бити истог пола као то лице. Од обавезе предаје наредбе, поуке о праву на браниоца и позивања лица да добровољно изда лице или предмете постоји изузетак када се претпоставља оружани отпор или други вид

насиља или ако се припрема или је отпочело уништавање трагова кривичног дела или предмета важних за поступак или је држалац стана и других просторија недоступан (чл. 156 ст. 3). Тако је полиција, у складу са претходно наведеним овлашћена да „предузме претресање стана и других просторија осумњиченог који је у свом дворишту отпочео да чупа стабљике индијске конопље коју је неовлашћено производио и тако уклањао трагове кривичног дела и предмете који могу служити као доказ (ВСС, Кж1. бр. 2243/03 од 13. септембра 2004.)“ (Илић и сарад., 2013:376). У погледу наведеног чл. 156 ст. 3, јављају се одређене критике у погледу оправданости претресања стана без присуства сведока уколико је држалац стана недоступан, па се наводи да је „у питању "каучук" норма чиме се ствара веома широк простор за злоупотребе, јер орган поступка, уколико је малициозан (а законодавац не сме априорно претпоставити "добронамерност") може намерно да врши претресање баш онда када власник, односно држалац стана извесно није у кући, односно у својим просторијама, тј. свакако је недоступан, јер се, на пример, тачно зна да је у то време на службеном путу, одмору и сл.“ (Шкулић, 2012:96). Уколико се претресање врши у присуству сведока „превасходни задатак тих сведока је да контролишу правилност извођења разних претресања, како би се онемогућиле или свеле на најмању могућу меру злоупотребе као што су подметање доказа или одузимање предмета на незаконит начин“ (Миловић, 2010:107).

2. Претресање без наредбе

ЗКП је у члану 158 прописао услове за претресање стана и других просторија без наредбе: уз сагласност држаоца стана и друге просторије; ако неко зове у помоћ; ради непосредног хапшења учиниоца кривичног дела; ради извршења одлуке суда о притварању или довођењу окривљеног; ради отклањања непосредне и озбиљне опасности по људе и имовину, али нису испуњени услови за претресање без наредбе „у ситуацији када полиција на улици пресретне окривљене, па нема бојазни да ће они ући у стан и бити у могућности да одбаце, сакрију или униште опојну дрогу која се налази у њему (АСБ, Кж2., бр. 4295/10 од 17. септембра 2010)“ (Илић и сарад., 2013:368).

Претресање лица без наредбе предузима се уколико приликом лишења слободе или приликом извршења наредбе за довођење, постоји сумња да то лице поседује

оружје или оруђе за напад или се сумња да ће одбацити, сакрити или уништити предмете које од њега треба одузети као доказ у поступку (чл. 159).

О извршеном претресању сачињава се записник, а о одузетим предметима потврда.

2.4.1.7 Привремено одузимање предмета

Реч је о доказној радњи која је непосредно повезана са радњом претресања, али ЗКП стоји на становишту да је реч о самосталној доказној радњи, те је зато посебно нормирао. Орган поступка (полиција, јавни тужилац или суд) може одузети: 1) предмете који се по Кривичном законнику имају одузети 2) предмете који могу послужити као доказ у кривичном поступку. Овде спадају и уређаји за аутоматску обраду података и уређаји и опрема на којој се чувају или могу чувати електронски записи (чл. 147 ст. 1 и 3).

Овлашћени полицијски службеници могу извршити ову доказну радњу у 3 случаја: 1) када извршавају наредбу суда, 2) када предузимају одговарајуће радње у предистражном поступку у складу са одредбама чл. 286 и 3) у предистражном поступку у складу са чл 158 ст. 1 (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016).

Лице које држи предмете дужно је да их на захтев органа поступка преда и пружи обавештења потребна за њихову употребу, при чему се оно може казнити двапут новчаном казном уколико одбије предају предмета, али други видови кажњавања нису предвиђени. Лицу од кога су предмети одузети издаће се потврда у којој ће се они описати, навести где су пронађени, подаци о држаоцу предмета, као и својство и потпис лица које спроводи радњу (чл 150 ст. 1). „Предмети се описују по спољним карактеристикама (нпр. зелена биљна материја бруто тежине 5 грама за коју се основано сумња да је опојна дрога марихуана, или округли предмет од метала жуте боје за који се основано сумња да је од злата или бодеж без корица дужине сечива 25 цм са траговима црвене боје налик на крв или новчаница од 100 евра, серијски број А0987????? за коју се основано сумња да је фалсификована и сл.)“ (Лештанин, 2014:33). Уколико не постоје разлози за трајно одузимање предмета, вратиће се држаоцу по престанку разлога због којих су привремено одузети.

2.4.2 Посебне доказне радње

Борба против најтежих кривичних дела изискује потребу да се на том пољу успоставе ефикаснији механизми њиховог откривања и доказивања. Понекад се редовним доказним радњама тај циљ не може постићи па се зато прибегава посебним доказним радњама (специјалним истражним техникама).

Законодавац је предвидео посебне услове који представљају основу за одређивање свих посебних доказних радњи о којима ће бити речи, а они се састоје у следећем:

1) посебне доказне радње се могу одредити према лицу за које постоје основи сумње да је учинило кривично дело из члана 162. ЗКП, а на други начин се не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано и 2) у случају припремања кривичног дела из поменутог члана, а околности случаја указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, соречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или опасност (чл. 161 ст. 1 и 2). То су кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности: Тужилаштво за организовани криминал и Тужилаштво за ратне злочине; кривична дела: тешко убиство, кривична дела организованог криминала, кривична дела против имовине, кривична дела против службене дужности, кривична дела против уставног уређења и безбедности наше земље и друга кривична дела таксативно набројана у чл. 162 ст. 1 т. 2 и 3. Такође, посебни услови су прописани за поступање са прикупљеним материјалом у случају непокретања кривичног поступка, материјалом који представља случајни налаз и тајности прикупљеног материјала.

Полиција има веома значајну улогу као активни субјект њиховог спровођења, поред Безбедносно-информативне агенције и Војнобезбедносне агенције, а реч је о шест посебних доказних радњи и то: тајни надзор комуникације, тајно праћење и снимање, симуловани послови, рачунарско претраживање података, прикривени иследник и контролисана испорука, које се спроводе по наредби суда или јавног тужиоца.

2.4.2.1 Тајни надзор комуникације

Доношењем новог ЗКП-а 2011. године радње тајног надзора комуникације и тајног праћења и снимања постале су две самосталне радње које су до тада биле сједињене у оквиру надзора и снимања телефонских и других разговора и комуникације другим техничким средствима и оптичког снимања лица.

Тајни надзор комуникације се одређује на основу наредбе судије за претходни поступак, донете на основу образложеног предлога јавног тужиоца, а састоји се у надзору и снимању комуникације која се обавља путем телефона или других техничких средстава или надзору електронске и друге адресе осумњиченог и заплени писама и других пошиљки (чл. 167 ст. 1 и 2). При том је, дакле „надзор“ шири појам од прислушкивања, јер се под надзор може ставити и оно што се не може прислушкивати (комуникација другим техничким средствима)“ (Бановић, Кесић, 2004:107). Када су у питању "друге адресе" постоји недоумица на шта се оне односе па је „могуће да је законодавац ставио у закон ову генералну норму покушавајући да се на тај начин осигура од перманентног каскања законске регулативе за технолошким променама, и тако избегне евентуалну правну празнину (lacuna iuris) до које би у пракси могло доћи“ (Радисављевић, Ћетковић, 2014: 173).

Наредбу извршава полиција, БИА или ВБА уз обавезу сачињавања дневних извештаја, док су телеграфска и друга предузећа, друштва и лица регистрована за преношење информација дужна да омогуће спровођење ове радње и да уз потврду пријема, предају писма и друге пошиљке органу који је спроводи (чл. 168). С тим у вези, „ова дужност организација регистрованих за пренос информација је веома значајна јер припадници полиције немају овлашћење за улазак у стан да би припремили посебне техничке услове за прислушкивање и снимање, већ се надзор и снимање обављају у поштанским и сличним предузећима коришћењем технике која у њима постоји“ (Бошковић, 2015:159). У току спровођења тајног надзора комуникације, може се јавити потреба за њеним проширењем (чл. 169), односно доћи до сазнања да осумњичени користи други телефонски број или адресу, па ће у том случају полиција проширити тајни надзор комуникације и на тај телефонски број или адресу и о томе обавестити јавног тужиоца, који ће поднети предлог

судији за претходни поступак за накнадно проширење, док ће се у случају одбијања предлога прикупљени материјал уништити. По завршетку тајног надзора, полиција доставља судији за претходни поступак прикупљени материјал и посебан извештај чија је садржина одређена Закоником (чл. 170). Трајање ове радње је три месеца, с тим што се може продужити за још три месеца, због неопходности прикупљања доказа. За кривична дела за која поступа тужилаштво посебне надлежности, може се продужити још два пута у трајању од по три месеца (чл. 167 ст. 3)

На крају, неопходно је поменути значај ове доказне радње не само по питању доказивања кривичних дела за која је могуће примењивати ову доказну радњу, већ и у поступцима одузимања имовине проистекле из кривичног дела. Интересантни су случајеви из праксе о пресретању комуникације између припадника организованих криминалних група ради доказивања преношења незаконито стечене имовине на трећа лица (Радисављевић, Ћетковић, 2014).

2.4.2.2 Тајно праћење и снимање

Тајно праћење и снимање осумњиченог одређује уз испуњење услова из чл 161 ст. 1 и 2 ради: 1) откривања контаката или комуникације осумњиченог на јавним местима и местима на којима је приступ ограничен или у просторијама, осим у стану; 2) утврђивања истоветности лица или лоцирања лица или ствари (чл. 171 ст. 1). Тајно праћење и снимање се састоји у „акустичкој присмотри просторија, аутомобила и самог човека, у тајном фотографисању, визуелном праћењу објеката, тајном снимању класичним и дигиталним фото-апаратима, видео камерама, магнетоскопима и сличним средствима (тзв. фото и ТВ документовање)“ (Бошковић, 2015:163), али места и просторије, односно превозна средства других лица могу бити предмет тајног надзора и снимања само ако је вероватно да ће осумњичени бити ту присутан или користити та превозна средства (чл. 171 ст. 2).

Ову доказну радњу одређује наредбом судија за претходни поступак, на образложени предлог јавног тужиоца (чл. 172 ст. 1). Један од елемената ове наредбе јесте овлашћење за улазак и постављање техничких уређаја за снимање, па се у вези са њим јављају одређене недоумице, будући да законодавац није прописао

услове за њихово уклањање по завршетку примене ове радње. У том смислу Шкулић закључује да „то значи да би такав уређај могао да у просторији остане "за сва времена", што је недопустиво чак и уколико би се уређај по престанку трајања ове радње, учинио неактивним, односно не би више фактички користио“ (Шкулић, 2012:103).

Ову радњу може спроводити полиција, БИА и ВБА, уз такође, састављање дневних извештаја који се заједно са прикупљеним снимцима достављају судији за претходни поступак и јавном тужиоцу, на њихов захтев, док се по завршетку њеног спровођења примењују одредбе као и за тајни надзор комуникације (чл. 173), а и само временско трајање ове радње је исто као и код претходне.

2.4.2.3 Симуловани послови

Реч је о посебној доказној радњи која своју најпотпунију примену има у откривању и доказивању кривичних дела организованог криминала будући да обухвата: 1) симуловану куповину, продају или пружање пословних услуга 2) симуловано примање или давање мита (чл. 174). Оно што би, у складу са критикама појединих одредаба ЗКП-а, требало изменити у вези са овом радњом јесте њен неадекватан назив „јер не само да се подмићивање, односно давање или примање мита, тешко може назвати "послом", већ се у том случају, у ствари ради о кривичном делу“ (Шкулић, 2012:104).

Као и претходно наведене, и ову посебну доказну радњу одређује судија за претходни поступак наредбом, а извршава је овлашћено лице полиције, Безбедносно-информативне агенције, Војнобезбедносне агенције или друго овлашћено лице (чл. 176 ст. 1). У примени ове радње, јављају се одређене специфичности које се огледају у следећем: 1) овлашћено лице које закључује симуловани посао не чини кривично дело ако је радња коју предузима кривичним законом предвиђена као кривично дело, али „треба истаћи да својство симулованости могу имати само оне радње чија се последица може фингирати, попут илегалне трговине предмета кривичних дела, док у случају инкриминација тешке телесне повреде, убиства или силовања, симуловање није могуће“

(Бошковић, 2015:166); 2) забрањено је и кажњиво да лице које закључује симуловани посао подстрекава другог на извршење кривичног дела, дакле не сме прерасти у "чисто" провоцирање кривичног дела, али може имати извесне сличности са провокацијом (Радисављевић, Ћетковић, 2014); 3) у пракси, одређивање ове доказне радње укључује и неопходност ангажовања прикривеног иследника јер би у супротном, због закључења симулованих послова криминалног карактера, лични подаци физичког лица доспели на "црну листу" банака, што би онемогућило да то лице касније добије неку услугу од банке (Радисављевић, Ћетковић, 2014).

У погледу достављања документације судији за претходни поступак, посебног извештаја чија је задржина регулисана ЗКП-ом и временског трајања примене ове радње, важе исте одредбе као и код претходно наведених посебних доказних радњи

2.4.2.4 Рачунарско претраживање података

Рачунарско претраживање података је посебна доказна радња која има значајну улогу у савременом друштву, услед убрзане компјутеризације која је захватила све сфере друштва. Данас је готово немогуће замислити чување толике количине информација без употребе рачунара, који осим чувања омогућава врло лак и брз приступ најразличитијим врстама података. С обзиром да је употреба рачунара императив у данашњем друштву, јасно је да и у нашем кривичнопроцесном законодавству ова посебна доказна радња има значајну примену, али уз претходну оцену да ли се у конкретном случају циљ у доказивању кривичног дела може постићи и без њене примене.

Њена примена се састоји у претраживању већ обрађених личних и других података и њиховом поређењу са подацима који се односе на осумњиченог и кривично дело (чл. 178), а круг кривичних дела за која се ова радња одређује је исти као код претходних. „Претраживање се састоји у сагледавању и анализи података садржаним у одређеним базама са циљем да се у њима пронађу информације које на први поглед нису видљиве, а односе се на одређену особу, радњу или процес, [док] упоређивање подразумева да се унапред располаже извесним податком,

односно обележјем, које се провлачи и упоређује са другим подацима из одређене базе, са циљем да се између њих пронађу заједничке карактеристике, које их повезују и чине сличним или истоветним (упаривање)“ (Маринковић, Ђурђевић, 2010: 247-248).

И ову доказну радњу одређује судија за претходни поступак наредбом, а извршава је полиција, БИА, ВБА, царинске, пореске или друге службе или други државни орган, односно правно лице које на основу закона врши јавна овлашћења (чл. 180 ст. 1). За ову радњу, у употреби је и назив растер потрага, а која је с аспекта криминалистичког поступања донела позитивна искуства у раду, јер је њом обухваћен шири круг лица, која применом класичних полицијских метода нису осумњичена за извршено кривично дело (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016). Међутим оно што је посебно проблематично, јесте њена сукобљеност са претпоставком невиности јер све издвојене особе које задовољавају одређене критеријуме, представљају осумњичене, често за извршење тешких кривичних дела, па се и даље подвргавају детаљним проверама, од којих зависи да ли ће се сумња потврдити или елиминисати (Маринковић, Ђурђевић, 2010).

Рачунарско претраживање може трајати 3 месеца, а може се продужити још два пута у трајању од по три месеца, уколико је неопходно ради прикупљања доказа (чл. 179 ст. 3). По завршетку примене ове радње државни орган, односно правно лице које је извршавало наредбу, доставља извештај судији за претходни поступак, чији је садржај одређен Закоником (чл. 180 ст. 2).

2.4.2.5 Прикривени иследник

Чланом 183. ЗКП, предвиђено је ангажовање прикривеног иследника за кривична дела за која поступа тужилаштво посебне надлежности, ако се коришћењем других посебних доказних радњи не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано (чл. 183.). Своју најпотпунију примену, ова посебна доказна радња има у доказивању кривичних дела организованог криминала, али је законодавац предвидео могућност њене примене и за друга кривична дела. С тим у вези, „поставља се питање какав је *ratio essendi* ове посебне

доказне радње код доказивања кривичних дела из надлежности Тужилаштва за ратне злочине, и како се *post festum* она може применити у раду овог тужилаштва, имајући у виду да су последњи ратни злочини из надлежности овог тужилаштва извршени 1999. године“ (Радисављевић, Ћетковић, 2014:187).

Ангажовање прикривеног иследника састоји се у инфилтрацији овлашћеног службеног лица полиције, БИА-е, ВБА-е или другог лица (које може бити и страни држављанин) у организовану криминалну групу ради прикупљања доказа против осумњичених. То лице се може изузетно испитати као сведок у кривичном поступку (чл. 187), али се судска одлука не може заснивати искључиво или у одлучујућој мери на његовом исказу. Прикривеног иследника одређује министар надлежан за унутрашње послове, директор Безбедносно-информативне агенције или директор Војнобезбедносне агенције, односно лице које они овласте (чл. 185 ст. 1). Приликом ангажовања прикривеног иследника треба предузети неопходне мере на „психичкој, физичкој и другој припреми лица које треба да буде ангажовано као прикривени иследник, па потом планирати његово убацивање у криминалну средину, начин комуницирања и одржавања међусобне везе, као и предузети мере на заштити прикривеног иследника, јер му у криминалној средини прети опасност да буде откривен и лишен живота, као и предвидети начин извлачења из криминалне средине и укључивање у реалан живот“ (Милошевић, Кесић, Бошковић, 2016:174). У циљу заштите његовог идентитета, надлежни органи могу изменити његове податке у базама података и издати личне исправе са измењеним подацима (чл. 185 ст. 3).

У свом поступању, прикривени иследник не сме подстрекавати на извршење кривичног дела, „што је у складу са стразбуршким стандардима да утицај полицајаца који је по правилу такав да може да подстрекне окривљеног на кривично дело, представља повреду права на правично суђење (ЕСЈП *Teixiera de Castro protiv Португала*, 25829/94, 9. јун 1998.)“ (Илић и сарад., 2013:411).

Ангажовање прикривеног иследника траје може трајати најдуже годину дана, с тим што се може продужити за највише 6 месеци. С тим у вези, поставља се питање да ли је ово време довољно за његов квалитетан рад, с обзиром да је код озбиљнијих и организованијих група потребно више времена за стицање њиховог

поверења. Као један од најинтересантнијих случајева из праксе САД, јесте ангажовање ФБИ агента Џозефа Пистонеа који је чак шест година био инфилтриран у њујоршку Бонано фамилију Коза ностре и прикупљао доказе о свакодневним активностима те криминалне групе (Делибашић, 2016).

Прикривени иследник у току ангажовања подноси периодичне извештаје свом непосредном старешини, а по окончању ангажовања старешина доставља судији за претходни поступак фотографије, оптичке, тонске или електронске снимке, прикупљену документацију и све прибављене доказе, као и извештај чији је садржај одређен Закоником (чл. 186. ст. 1 и 2).

2.4.2.6 Контролисана испорука

Контролисана испорука је посебна доказна радња коју, за разлику од осталих, не одређује суд, већ Републички јавни тужилац или јавни тужилац посебне надлежности. Њена примена састоји се у томе да надлежни орган, ради прикупљања доказа за поступак и откривања осумњичених може дозволити да, уз његово знање и надзор, незаконите или сумњиве пошиљке буду испоручене у оквиру територије Републике Србије или уђу, пређу или изађу са територије Републике Србије (чл. 181 ст. 1). Ова доказна радња има међународни карактер, што укључује сарадњу наше државе са другим државама са чије територије улазе, односно на чију територију излазе незаконите или сумњиве пошиљке, у складу са потврђеним међународним уговорима. Разлика између незаконите и сумњиве пошиљке састоји се у следећем: „под незаконитом пошиљком ваља разумети пошиљку која садржи ствари чији је промет забрањен (нпр. дрогу), или под посебним режимом (нпр. оружје), а сумњива пошиљка била би она за коју постоје основи сумње да под видом законите испоруке сакрива незакониту испоруку“ (Бејатовић, Шкулић, Ђурђић, 2013:139).

Контролисана испорука се одређује наредбом овлашћеног јавног тужиоца, уз испуњење услова из чл. 161 ст. 1 и 2, а спроводи је полиција и други државни органи (нпр. царинска служба), уз сагласност надлежних органа заинтересованих држава. Основни циљ ове радње јесте откривање учинилаца кривичног дела, кроз

пропуштање незаконитих и сумњивих пошиљки које могу бити наркотици, оружје, експлозивне материје и др., сарадњом између надлежних државних органа Републике Србије, односно сарадњом са надлежним органима једне или више земаља. Контрола незаконитог транспорта се може вршити на различите начине, зависно од околности конкретног случаја, па се тако „сумњива или незаконита пошиљка може надzirати од стране прикривеног иследника (тајних агената) инкорпорираног у криминалну групу која се бави илегалним транспортом, или информатора који полицијским органима саопштава правац његовог кретања и лица која га реализују“ (Бошковић, 2015:157).

По извршењу контролисане испоруке, полиција односно други државни орган доставља јавном тужиоцу извештај чији је садржај одређен Закоником (чл. 182 ст. 3).

2.5 Полицијско хапшење, задржавање осумњиченог и задржавање на месту извршења кривичног дела

У оквиру одредаба о предистражном поступку, законодавац је предвидео одређена овлашћења полиције, која су осетљива с аспекта заштите слобода и права грађана. Реч је о: полицијском хапшењу, задржавању осумњиченог до 48 сати и задржавању лица на месту извршења кривичног дела.

**Полицијско хапшење.* Лишење слободе је једна од мера коју полиција може применити ако постоји неки од услова за одређивање притвора (чл. 291) или у случају затицања лица при извршењу кривичног дела (чл. 292). Право на слободу и безбедност је подигнуто на ранг Устава⁹, па је тако лишење слободе допуштено само из разлога и у поступку који су предвиђени законом, уз поштовање одредаба о поступању са лицем лишеним слободе (чл. 27 УРС). Што се тиче услова за одређивање притвора као основа за полицијско хапшење, у предистражном поступку неће у обзир доћи сви услови за одређивање притвора, као што је то нпр. очигледно избегавање лица да дође на главни претрес (Милошевић, Кесић,

⁹ "Сл. гласник РС" бр. 98/2006

Бошковић, 2016). Полиција је дужна да без одлагања спроведе ухапшено лице надлежном јавном тужиоцу, уз подношење извештаја о разлозима и времену хапшења. Ако је због неотклоњивих сметњи спровођење трајало дуже од осам часова, полиција је дужна да овакво закашњење посебно образложи, а јавни тужилац ће о томе саставити службену белешку (чл. 291 ст. 1 и 3).

Када је у питању хапшење при извршењу кривичног дела, свако може ухапсити лице затечено при извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности, а ухапшени се мора предати јавном тужиоцу или полицији, а ако то није могуће, мора се обавестити један од тих органа (чл. 292).

**Задржавање лица на месту извршења кривичног дела.* Полиција може лица затечена на месту извршења кривичног дела упутити јавном тужиоцу или задржати до његовог доласка, а најдуже шест сати уз испуњење два услова: 1) ако би та лица могла да дају податке важне за поступак и 2) ако је вероватно да се њихово испитивање касније не би могло извршити или би било скопчано са знатним одуговлачењем или другим тешкоћама (чл. 290). То могу бити странци на пропутовању, наши држављани којима је место пребивалишта или боравишта знатно удаљено од места догађаја или који су на привременом раду у иностранству или иду на дужи боравак у иностранство (Милошевић, 2005).

**Задржавање осумњиченог до 48 сати.* Према чл. 291 ст. 1, задржавање до 48 сати могуће је одредити према: 1. лицу које је полиција ухапсила по основу за одређивање притвора, 2. лицу које је ухапшено при извршењу кривичног дела, 3. лицу које је полиција позвала у својству осумњиченог. Примарну улогу код задржавања осумњиченог има јавни тужилац који доноси решење о задржавању, док полиција не може одредити задржавање нити донети решење без његовог одобрења, што је у складу са интенцијом законодавца да јавни тужилац постане *dominus litis* целог претходног поступка (Бошковић, 2015). Задржано лице има права ухапшеног лица.

3. ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ИСТРАЗИ

Доношењем новог Законика о кривичном поступку 2011. године и увођењем тужилачке истраге, направљен је велики напредак у области кривичнопроцесног законодавства у односу на ранији период. Тиме је дошло до напуштања судског концепта истраге, а кроз такву реформу није прошла само Република Србија, већ и многе друге европске земље, па и оне са дугом традицијом у примени овог концепта, као што је Француска. С обзиром да је овакав процес захватио велики број земаља, може се закључити да су промене у том погледу начињене пре свега због веома позитивних искустава у примени тужилачког концепта истраге, па стога многи аутори наводе предности његове примене и то: стварање нормативне основе за ефикаснији кривични поступак, повећање степена активности јавног тужиоца, допринос потпунијој реализацији начела кривичног процесног права, усаглашавање кривичног процесног законодавства једне државе са савременим компаративним кривичнопроцесним законодавством и међународним кривичним правом и др (Бејатовић, 2014). С друге стране, оно што иде у прилог тужилачком, а на штету судском концепту у вези са поступањем полиције јесте посматрање судске истраге и као „једне врсте мимикрије, којом се полицијски, или, ређе тужилачки докази "камуфлирају" у судске доказе“ (Шкулић, 2012:40). Промене учињене у циљу превазилажења оваквих проблема су, с аспекта улоге полиције у претходном поступку, довеле до редефинисања односа између овог државног органа и јавног тужиоца, који би сада истински требао да руководи истрагом, као што је предвиђено чл 298. Доминантна улога јавног тужиоца „подразумева и одређивање стратегије истраге, утврђивање врсте, редоследа и начина предузимања доказних радњи, као и субјеката који ће му помагати у томе. У том смислу, јавни тужилац ће се у највећој мери ослањати на полицију, у ком смислу и ЗКП садржи одговарајуће одредбе“ (Илић, Бановић, 2013:114).

Истрага је друга фаза претходног поступка чији је основни циљ прикупљање доказа и података који су потребни да би се могло одлучити да ли ће се подићи оптужница или обуставити поступак, затим доказа који су потребни да се утврди идентитет учиниоца, доказа за које постоји опасност да се неће моћи поновити на

главном претресу или би њихово извођење било отежано, као и других доказа који могу бити од користи за поступак, а чије се извођење, с обзиром на околности случаја, показује целисходним (чл. 295 ст. 2). Истрага се покреће против одређеног лица када постоје *основи* сумње да је учинило кривично дело или против непознатог учиниоца, такође у случају постојања основа сумње да је учињено кривично дело (чл. 295 ст. 1). У другом случају, активности јавног тужиоца и полиције ће, пре свега, бити усмерене на прикупљање доказа и података из става 2 који су потребни да се утврди идентитет учиниоца. Но, ни овакво законско решење није поштеђено извесних критика које се односе пре свега на прописивање истог материјалног услова (*основи сумње*) за отпочињање предистражног поступка и истраге, а с друге стране вођење истраге против непознатог учиниоца тера нас да се запитамо шта су јавни тужилац и полиција радили у предистражном поступку (Симоновић, 2012).

Истрага се спроводи наредбом надлежног јавног тужиоца која се доноси пре или непосредно после прве доказне радње коју су предузели јавни тужилац или полиција у предистражном поступку, а најкасније у року од 30 дана од када је јавни тужилац обавештен о првој доказној радњи коју је полиција предузела (чл. 296 ст. 1 и 2). Отуда и обавеза полиције да без одлагања обавести јавног тужиоца о предузетој доказној радњи у предистражном поступку. „Рок од 30 дана треба да омогући довољно времена [јавном тужиоцу] да одлучи да ли ће предузету доказну радњу од стране полиције ауторизовати или ће одбити њену ауторизацију“ (Илић и сарадници, 2013:634). С друге стране, поставља се питање да ли је оваквим роком у извесној мери нарушена самосталност јавног тужилаштва, будући да полиција предузимањем било које доказне радње може да "присили" јавног тужиоца на покретање истраге, чиме се допушта утицај полиције на рад тужилаштва (Илић, Г., 2012).

Истрагу спроводи надлежни јавни тужилац, који спроводи доказне радње на подручју надлежности суда пред којим поступа, а изузетно и ван подручја овог суда, док је полиција дужна да му на његов захтев пружи форензичку, аналитичку и другу помоћ (чл. 298). Такође, јавни тужилац може поверити полицији предузимање појединих доказних радњи, али које су то радње, законодавац није

посебно навео. Домаћи аутори стоје на становишту да ће се вероватно радити о доказним радњама које она иначе може предузети у предистражном поступку, премда не постоји ниједно ограничење да то не буде и нека од доказних радњи коју полиција не може предузети у предистражном поступку, као што је испитивање сведока (Илић, Бановић, 2013).

Посебне доказне радње су другачије регулисане, па се оне и иначе предузимају по наредби суда, осим контролисане испоруке коју наређује Републички јавни тужилац или јавни тужилац посебне надлежности.

Најзад, узимајући у обзир функционално јединство предистражног поступка и истраге, може се закључити да ће полиција и у истрази самоиницијативно предузимати радње на чије предузимање је овлашћена, по правилима која важе у предистражном поступку, уз благовремено обавештавање јавног тужиоца (Бошковић, 2015).

4. ЗАКЉУЧАК

Разматрајући положај и улогу полиције у предистражном поступку и истрази, искристалисало се неколико битних ставки, које представљају основ полицијског поступања у претходном поступку. Нови ЗКП је донео низ промена које су се одразиле на делокруг овлашћења којима полиција располаже у почетним фазама кривичног поступка. Њено поступање на откривању и доказивању кривичних дела никако се не би могло замислити без *активног односа са јавним тужиоцем*, који иако се заснива на односу субординације, нужно укључује сарадњу између ова два субјекта. Друго, неопходност *поштовања слобода и права грађана*. Законодавац је прописао различите механизме заштите права лица према којима полиција предузима неку од (потражних или доказних) радњи у претходном поступку, чиме се настоји ограничити самовоља у поступању овог органа. Треће, *предузимање потражних радњи*, чији је титулар права на предузимање била и остала полиција, а чију садржину и начин предузимања одређује криминалистика. Четврто, *предузимање доказних радњи* од стране полиције, које могу бити редовне и посебне, и пето, могућност *самоиницијативног поступања полиције* или *по налозима јавног тужиоца*, у циљу откривања и доказивања кривичних дела и хватања учинилаца. Дакле, сумарно приказано *положај и улога полиције у предистражном поступку и истрази огледа се кроз предузимање потражних и доказних радњи, самоиницијативно или по налозима јавног тужиоца, уз њихову међусобну сарадњу, ради откривања и доказивања кривичних дела и хватања учинилаца, уз поштовање слобода и права грађана*.

5. ЛИТЕРАТУРА

1. Алексић, Ж., Шкулић, М. (2011). *Криминалистика*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду-Центар за издаваштво и информисање
2. Бајичић, В. (2014). *Полиција као субјекат откривања и доказивања кривичних дјела*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту Бања Лука
3. Бановић, Б., Кесић, Т. (2004). Надзор комуникација-копмпаративни приказ решења у Енглеском и домаћем праву. У: *Зборник радова са округлог стола-Положај и улога полиције у преткривичном и претходном кривичном поступку*. Београд: Виша школа унутрашњих послова
4. Бејатовић, С. (2016). *Кривично процесно право*. Београд: Службени гласник
5. Бејатовић, С., Бановић, Б., Радовановић, Д., Илић, Г. (2005). *Полиција и преткривични и претходни кривични поступак*. Београд: Виша школа унутрашњих послова
6. Бејатовић, С., Шкулић, М., Ђурђић, Б., Илић, Г. (2013). *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*. Београд: ОЕБС Мисија у Србији
7. Бошковић, А. (2015). *Радње полиције у претходном кривичном поступку и њихова доказна вредност*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања
8. Водинелић, В. (1996). *Криминалистика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
9. Група аутора. (2008). *Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије
10. Група аутора. (2014). *Тужилачка истрага-регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени*. Београд: Мисија ОЕБС-а у Србији
11. Жарковић, М., Бјеловук, И., Кесић, Т. (2012). *Криминалистичко поступање на месту догађаја и кредибилитет научних доказа*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија

12. Илић, Г., Бељански, С., Трешњев, А., Мајић, М. (2013). *Коментар законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник
13. Илић, Г., Бановић, Б. (2013). Полиција и нова решења у Законику о кривичном поступку. У: *Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена*. (99-116). Београд: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу
14. Илић, И. Б. (2012). Однос између полиције и јавног тужилаштва према новом Законику о кривичном поступку. *Култура полиса: часопис за неговање демократске политичке културе*, 9(2), 335-356
15. Кесић, Т., (2003). Активност органа унутрашњих послова у прикупљању обавештења од грађана. *Зборник радова ВШУП-а*, (7), 153-173
16. Лештанин, Б. (2013). *Приручник за примену новог ЗКП-а за полицијске службенике и друга лица задужена за примену закона*. Београд: Пословни биро
17. Маринковић, Д., Ђурђевић, З. (2010). Рачунарско претраживање и упоређивање података у откривању и доказивању кривичних дела. *Ревизија за криминологију и кривично право*, 48(3), 245-264
18. Милић, Н. (2005). Дозвољени и недозвољени притисак на осумњиченог током процеса саслушања. *Наука-Безбедност-Полиција: Часопис полицијске академије*, 10(1), 115-133
19. Миловић, М. (2010). Претресање стана и лица-остврт на поједине одредбе у ЗКП. *Бранич: Часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије*, 138(3/4), 104-110
20. Милошевић, М., Кесић, Т., Бошковић, А. (2016). *Полиција у кривичном поступку*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
21. Милошевић, М. (2005). *Организација и функционисање полиције у кривичном поступку*. Београд: Драслар Партнер
22. Симоновић, Б. (2012). *Криминалистика*. Крагујевац: Правни факултет Унниверзитета у Крагујевцу-Институт за правне и друштвене науке
23. Шкулић, М., Илић, Г. (2012). *Нови законик о кривичном поступку-како је пропала реформа, шта да се ради*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца

Законски и подзаконски акти:

1. Законик о кривичном поступку ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014)
2. Законик о кривичном поступку ("Службени лист СРЈ", бр. 70/2001, 68/2002, "Службени гласник РС", бр. 58/2004)
3. Закон о електронским комуникацијама ("Сл. гласник РС", бр. 44/2010, 60/2013-одлука УС, и 62/2014)
4. Закон о одговорности правних лица за кривична дела ("Сл. гласник РС", бр. 97/2008)
5. Закон о полицији ("Сл. гласник РС", бр. 6/2016)
6. Правилник о полицијским овлашћењима ("Сл. гласник РС", бр. 54/2006)
7. Устав РС ("Сл. гласник РС" бр. 98/2006)

Интернет извори:

1. Делибашић, В. (2016). Прикривени иследник. *Журнал за криминалистику и право*, 1(1) 81-98. Преузето 18.11.2017. са:
http://www.kpa.edu.rs/cms/data/akademija/nbp/NBP_2016_1.pdf
2. Симоновић, Б. (2015). Криминалистика и унапређење стручности кривичнопроцесних субјеката. У: *Правна држава и стручност процесних субјеката као инструмент супротстављања криминалитету*. Преузето 15.11.2017. са: <http://www.jura.kg.ac.rs/index.php/sr/dokumenti/download-document.htm?gid=3426>
3. http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/nktc.h?OpenPage посећено: 22.11.2017.
4. <http://www.politika.rs/scc/clanak/370850/Kriminalisticki-centar-bez-dozvole-za-vestacenja> посећено: 22.11.2017.